

FORUM URBES MEDII AEVI III.

VRCHOLNĚ STŘEDOVĚKÁ ZDĚNÁ MĚŠŤANSKÁ ARCHITEKTURA VE STŘEDNÍ EVROPĚ

sborník příspěvků z konference FUMA konané 14.-16. 4. 2004 v Jihlavě

Vydává obecně prospěšná společnost Archaia Brno

Finančně přispěly:

Archaia o. s.

Archaia Praha o. p. s.

Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

Prospecto v. o. s.

Ivana Urbánková

Brno 2006

ARCHAIA
BRNO
o. p. s.

ARCHAIA
BRNO
o. p. s.

FORUM URBES MEDII Aevi III.

sborník příspěvků z konference FUMA konané 14.-16. 4. 2004 v Jihlavě

Vydavatel: Archaia Brno o. p. s.
Adresa redakce: Česká 156/6, 602 00 Brno
E-mail: brno@archaiabrno.cz
www.archaiabrno.org
Tel./fax: +420-545 214 069

Vedoucí redakce: PhDr. Jiří Doležel

Výkonný redaktor: Mgr. Marek Peška, Jitka Šibičková

Redakční rada: PhDr. Peter Baxa, PhDr. Jiří Doležel, PhDr. Viktor Ferus, Mgr. Petr Hrubý,
Mgr. Vojtěch Kašpar, David Merta, Prof. PhDr. Zdeněk Měřinský, CSc., Mgr. Marek Peška,
PhDr. Jaroslav Podliska, PhD., PhDr. Rudolf Procházka, CSc., Jitka Šibičková

Recenzenti: PhDr. Zdeněk Dragoun, Prof. PhDr. Zdeněk Měřinský, CSc.

Překlady resumé: Mgr. Jana Klíčová, PhDr. Pavla Seitlová, Mgr. Stefan Scholz

Jazyková korektura: Jitka Skorkovská, Mag. Paul Mitchell

Grafická úprava: Černá a fialová s. r. o.

Tisk: Point CZ s. r. o.

Náklad: 700 ks

Brno 2006

ISBN 80-903588-1-2

Slovo úvodem Foreword Zdeněk Dragoun	str. 3
Program konference Conference programme	str. 5
Steinerne Wohnbauten des 12. und 13. Jahrhunderts in Freiburg im Breisgau Kamenné obytné stavby 12. a 13. století ve Freiburgu (oblast Breisgau) Frank Löbbecke	str. 6
Early stone houses in Vienna Nejstarší kamenné domy ve Vídni Paul Mitchell	str. 18
Wiener Bürgerhausarchitektur des 13. und 14. Jahrhunderts Viedeňská měšťanská architektura 13. a 14. století Doris Schön	str. 26
Gegenseitige Beziehungen der Profan- und Sakralarchitektur des 13. Jahrhunderts in den böhmischen und österreichischen Ländern – Präsentation eines bilateralen Forschungsprojekts Vzájemné vztahy profánní a sakrální architektury 13. století v českých a rakouských zemích – prezentace bilaterálního výzkumného projektu Stefan Scholz	str. 38
Medieval stone cellars in the suburb of Buda (today Watertown) Středověké kamenné sklepy na předměstí Budy (dnes Vodní město) András Végh	str. 76
Medieval houses, plots and city planning surrounding St. Sigismund's Church in Buda Středověké domy, parcely a urbanizmus v okolí kostela sv. Zikmunda v Budě Zoltán Kárpáti	str. 82
Meštiansky dom v Bratislave v druhej polovine 13. storočia Bürgerhaus in Bratislava in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts Viktor Ferus – Peter Baxa	str. 88
Výsledky záchranného archeologického výskumu na parcele Ventúrska ulica č. 11–13 vo vzťahu k poznaniu stredovekej murovanej architektúry v Bratislave Ergebnisse der Rettungsgrabung auf der Parzelle Ventúrska Straße Nr. 11-13 im Bezug zur Kenntnis der mittelalterlichen Mauerarchitektur in Bratislava Branislav Lesák – Ivan Staník	str. 102
Mineralogická charakteristika stavebných materiálov z Ventúrskej ulice č. 11–13 v Bratislave Building materials from studied object (Ventúrska street 11–13, Bratislava, Slovakia) Miloš Gregor – Peter Uhlík	str. 124
Prejazdový dom s jednorázovo vzniknutým uličným krídlom K neznámemu typu prejazdového domu Trnavy Durchfahrtshaus mit einmalig entstandenem Straßenflügel. Zu einem unbekanntem Typ des Durchfahrtshauses in Trnava Jaroslava Žuffová – Milan Kazimír	str. 130
Najstarší typ murovaného stredovekého meštianskeho domu so vstupnou šijou v Trnave na Hlavnej ulici č. 16 Der älteste Typ vom gemauerten mittelalterlichen Bürgerhaus mit Halseingang in Trnava, Hlavná Straße Nr. 16 Ivan Staník	str. 150

Objev kamenného románského paláce na Novém Městě pražském Entdeckung eines steinernen romanischen Palastes in der Prager Neustadt Petr Juřina	str. 170
Počátky zděné měšťanské architektury v Hradci Králové a v Chrudimi Anfänge gemauerter Bürgerarchitektur in Hradec Králové und Chrudim Radek Bláha – Jan Frolík – Jiří Sigl	str. 178
Měšťanská zděná zástavba středověké Jihlavy (k současnému stavu poznání) Bürgerliche Mauerarchitektur von mittelalterlichem Jihlava (Iglau). Zum heutigen Kenntnisstand Petr Hejhal – Petr Holub – Petr Hrubý – David Merta	str. 190
Možná podoba nejstaršího kamenného domu v Jihlavě Das mögliche Aussehen des ältesten Steinhauses in Jihlava (Iglau) Dana Novotná	str. 230
Zděný dům středověkého Brna Stručné charakteristiky stojících a archeologicky plošně odkrytých relikvů Das gemauerte Haus des mittelalterlichen Brunn Eine Kurzcharakteristik der stehenden und archäologisch flächig aufgedeckten Relikte Rudolf Procházka – Pavel Borský – Dagmar Černoušková – Petr Holub – Václav Kolařík – David Merta – Marek Peška – Jaroslav Sadílek	str. 242
Errata	str. 266
Seznam autorů List of authors	str. 270

Redakční poznámka Počínaje tímto ročníkem sborníku FUMA byla ustavena nová redakční rada se zahraniční účastí, všechny články budou procházet recenzním řízením a jazykovými korekturami. Velice se omlouváme autorům za závažné tiskové chyby, které vznikly ve sbornících FUMA I a II a jejich opravy připojujeme v tomto čísle jako ERRATA.

Editorial note From this proceedings volume FUMA on a new editorial board was established with foreign interest, all papers will be henceforth reviewed and undergo language corrections. We apologize very much to the authors for substantial misprints that arose in the proceedings volumes FUMA I and II, and the corrections thereof we attach in this volume as ERRATA.

Slovo úvodem

Třetí svazek sborníku Forum urbes medii aevi přináší sevrženou publikaci výsledků nových archeologických a stavebně-historických zkoumání zděných městských domů vrcholného středověku ve středoevropském prostoru. Je to svým způsobem podobná publikace svého druhu, jakým bylo poněkud obecněji zaměřené a úžeji chronologicky vymezené Supplementum Památek archeologických, které vyšlo v roce 1996 pod názvem Hausbau und Raumstruktur früher Städte in Ostmitteleuropa. Publikace, kterou máte před sebou, logicky navazuje zejména na druhý svazek sborníku FUMA a je zaměřena více na předání základních informací, na seznámení s novými odkryvy a poznatky. Jako v mnoha dalších detailnějších aspektech určité problematiky dospíváme i v otázkách městského domu a jeho geneze k pocitu nedostatečných vědomostí v rovině pramenné základny. Zkoumání městského domu, jeho typologie a geneze vývoje bylo relativně dlouho doménou historiků architektury se zřetelnou tendencí ke zvýraznění právě otázek typologických. Archeologie má vždy bliže k materiálové (nebo materiální) podstatě problematiky a jako taková je většinou obezřetnější v rovině typologické i v míře vzájemného ovlivňování (nebezpečí přečeňování typologických otázek se ostatně dotýká i jeden z publikovaných příspěvků, jinak se zdánlivě vymykající zaměření sborníku). Katalog poznanych brněnských středověkých domů je rovněž materiálem, který se liší od ostatních příspěvků, nicméně před komplexním publikováním výsledků grantového projektu, jehož je výstupem, hraji zpřístupněné základní informace významnou roli především v souvislostech památkové ochrany. V každém případě je souhrnná publikace nových zjištění o středověkých kamenných obytných domech přínosná svým pramenně středoevropským záběrem, který umožní rozšířit kruh informovaných, upozorní na další literaturu a dá popud k možným spolupracím i širšímu kladení otázek. Geograficky opisuje oblouk od jihozápadního Německa přes Rakousko a Maďarsko na Slovensko a poté zpět na západ přes Moravu do Čech, bohužel tentokrát není zastoupen polský příspěvek.

Problematika středověkého městského domu je typickým tématem, ke kterému je vhodné přistupovat v týmové kooperaci. Spolupráci je jistě třeba posílit i s výše uvedenými historiky architektury. Značná kontaktnost stavebně-historických průzkumů a archeologických výzkumů vede někdy možná obě spřátelené strany badatelů k sebevědomým průnikům do sousedova hájemství, které mohou některé věci opomenout či jiné nepostřehnout. Vzájemná úzká spolupráce (byť technicky, časově a organizačně bezpochyby velmi náročná) by jistě umožnila některým nedostatkům se vyhnout a naše poznání cíleně prohloubit. Ale tyto skutečnosti je třeba si uvědomit v průběhu cesty za poznáním (na samém začátku určitě nejsme) a dosáhnout tak snáze a dříve jejího cíle.

Při četbě předkládaných příspěvků si jako už mnohokrát dříve uvědomíme, jak významnou roli i v otázkách kamenné obytné architektury hraje 13. století. Ne že by ve sborníku nebyly prezentovány starší nebo mladší stavby, ale klíčovým a nejčastěji zachycovaným stoletím je opět to opěvované století změn. V místech se starší stavební tradicí přináší značné vzepětí kamenné zástavby, byť stále ještě v úzké symbióze s architekturou dřevěnou či dřevohliněnou, na jiných místech klade základy pro zděnou strukturu vrcholně a pozdně středověkých měst. Slova zděnou užíváme záměrně, protože se neomezujeme jen na architekturu kamennou – i pro používání cihel je 13. století ve středoevropském prostoru klíčovým obdobím.

Jsem přesvědčen, že v době rostoucích publikačních možností přinese relativně úzce tematicky vymezený sborník mnoho užítku. Jak odborníkům, kteří se sledovanou problematikou zabývají, tak těm, kterým je třeba poněkud vzdálenější a kteří uvítají možnost získání základních informací. Ale toto konstatování se podle mého názoru netýká jen tohoto čísla sborníku FUMA.

Zdeněk Dragoun

Foreword

The third proceedings volume *Forum Urbes Medii Aevi* brings a compact publication of results of new archaeological and building-historical investigations of masonry urban houses of the High Middle Ages throughout Central Europe. It is a similar publication of that kind like the Supplementum of the journal *Památky archeologické* issued in 1996 with the title "Hausbau und Raumstruktur früher Städte in Ostmitteleuropa", oriented more generally and showing a narrower chronological determination. The publication you hold in hands follows in a logical way above all the second proceedings volume *FUMA*, and it aims to present the basic information and to offer the acquaintance of new discoveries and knowledge. Just as in many another more detailed aspects of certain topic, also in the matter of urban house and its evolution we are coming to the feeling of an insufficient knowledge at the source base level. The research of urban house, its typology and evolution was for a relatively long time the domain of architecture historians, with a distinct tendency to emphasizing just the typological questions. Archaeology is always standing closer to the material substance of a problem and as such it is mostly more cautious in the typological level as well as in the degree of mutual impact (by the way, the risk of overestimating the typological questions is also touched by one of the papers published which is seemingly out of the volume orientation). The catalogue of recognized medieval houses of Brno is likewise a material different from the other papers but it represents the outcome of a grant project and before a complete publication of its results the enabled basic information plays an important role mainly in relation to the preservation of historical monuments. Anyway, the comprehensive publication of new discoveries on the field of medieval stone residential houses is contributive through its Central European range of sources that makes possible to enlarge the circle of informed persons, to draw attention to further literature and to stimulate possible cooperation as well as a wider questioning. Geographically it draws an arc from Southwest Germany through Austria and Hungary to Slovakia and then back towards West through Moravia up to Bohemia, unfortunately this time there is neither Polish paper involved.

The matter of medieval urban house is a typical topic which ought to be treated by means of a team cooperation. Also the collaboration with the above said architecture historians is certainly to be enforced. A considerable ability of contact between the building-historical research and archaeological excavations sometimes maybe urges both the friendly parties of researchers to self-confident penetrations into the neighbour's sphere that could omit or neglect some things. Mutual close collaboration (though undoubtedly very demanding with regard to technique, time and organisation) would surely enable to avoid some imperfections and to intentionally deepen our knowledge. But these facts must be realized on the way to knowledge (we are certainly not at the very beginning) in order to come to the end easier and earlier.

When reading the presented papers we realize, like already many times before, what an important role the 13th century was playing also in questions of stone residential architecture. In the volume also some older as well as younger buildings are presented, however, the key and mostly recorded century is again that extolled century of changes. In places with older building tradition it brings a considerable increase of stone build-up, though still in a close symbiosis with timber or wood and earth architecture, in another places it lays foundations for masonry structure of high and late medieval towns. The term masonry we use intentionally because it isn't restricted only to stone architecture – the 13th century is a key period also with regard to use of bricks on Central European territory.

I am sure that in the time of increasing publication possibilities a proceedings volume with a relatively narrow topic area will bring a great benefit. Both to specialists engaged in the problem discussed, and to those who are not so familiar with this question and welcome a possibility to obtain the basic information. But this constatation, in my opinion, doesn't relate only to this particular proceedings volume *FUMA*.

Zdeněk Dragoun

Ve dnech 14. až 16. 4. 2004 v prostorách Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, Tolstého 15 v Jihlavě se konal III. ročník odborného semináře FORUM URBES MEDII AEVI, který byl věnován problematice vrcholně středověké (12. až 14. století) zděné měšťanské architektury ve střední Evropě. Seminář uspořádala společnost Archaia Brno o. p. s. ve spolupráci s Muzeem Vysočiny v Jihlavě pod záštitou primátora Statutárního města Jihlavy ing. Vratislava Výborného.

Příspěvky přednesené na semináři

Dana Novotná

Možná podoba nejstaršího kamenného domu v Jihlavě

Petr Hejhal – Petr Hrubý – David Zimola

Pramenná základna pro studium zděných středověkých domů na Jihlavsku – archeologické výzkumy měšťanských domů a parcel

Petr Holub – David Merta – Jaroslav Sadílek

Počátky zděných měšťanských domů v Jihlavě

Antonín Kudrnáč

Středověká měšťanská architektura v Telči

Václav Kolařík – David Merta – Marek Peška

Jak vypadal měšťanský dům v Brně kolem roku 1300

David Merta – Marek Peška – Rudolf Procházka

Výsledky a výhledy projektu „Měšťanský dům středověkého Brna“

Branislav Lesák – Ivan Staník

Výsledky záchranného archeologického výskumu v památkovej rezervácii Bratislava na parcele Ventúrska ulica č. 11–13 vo vzťahu k poznaniu stredovekej murovanej architektúry v Bratislave

Miloš Gregor – Peter Uhlík

Mineralogická charakteristika stavebných materiálů z objektu Ventúrska 11–13, Bratislava

Viktor Ferus – Peter Baxa

Meštiansky dom v Bratislave v druhej pol. 13. storočia

Ivan Staník

Meštiansky dom so vstupnou šijou z 13. storočia na Hlavnej ulici v Trnave

Frank Löbbecke

Steinerne Profanbau des Hochmittelalters in südwestdeutschen und nordschweizer Städten

Paul Mitchell

Early stone houses in Vienna

Doris Schön

Wiener Bürgerhausarchitektur des 13. und 14. Jahrhunderts

Stefan Scholz

Duchovní a světské korporace středověkého regionu Hainburgu a otázka stavebníků kulturního dědictví se zvláštním ohledem na sakrální stavby 13. století a stavební tvorbu v období Přemysla Otakara II.

Károly Magyar

Houses to be built – Houses to be destroyed – The Changing Scenes of the City Illustrated by Cases of Medieval Buda

Zoltán Kárpáti

Mediaeval houses, plots and town-planning around St. Sigismund's Church of Buda

Eszter Kovács

Results of the Recent Archeological Researches of a Mediaeval House of Buda – 14 Táncsics M. Street

András Végh

Medieval stone cellars in the suburb of Buda (today Watertown)

Jaroslava Žuffová – Milan Kazimír

K typu stredovekého prejazdového domu s jednorázovo vzniknutým uličným krídlom

Radek Bláha – Jan Frolík – Jiří Sigl

Počátky zděné měšťanské architektury v Hradci Králové a v Chrudimi

Petr Kočár – Radek Široký

Dům č. p. 288 v Plzni. K počátkům síňové dispozice měšťanských domů

Karel Nováček

Počátky zděné měšťanské zástavby v západočeských městech

Kateřina Hanzlíková – Vojtěch Kašpar

Město v kameni za 18 měsíců? Nejstarší kamenná zástavba Nového Města pražského

Petr Juřina

Objev kamenného románského domu na Novém Městě pražském, areál bývalých kasáren na náměstí Republiky – předběžné sdělení